

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ

6 (43) / 2014

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 18 від 24 листопада 2014 р.

Київ – 2014

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іващенко Л. Я. – доктор педагогічних наук, професор
Маслов В. С. – доктор педагогічних наук, професор
Свистун В. І. – доктор педагогічних наук, професор
Стефаненко П. В. – доктор педагогічних наук, професор
Ягупов В. В. – доктор педагогічних наук, професор
Болтівець С. І. – доктор психологічних наук, професор
Корольчук М. С. – доктор психологічних наук, професор
Ложкін Г. Н. – доктор психологічних наук, професор
Малхазов О. Р. – доктор психологічних наук, професор
Осьодло В. І. – доктор психологічних наук, професор
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук, професор
Лисенко О. Є. – доктор історичних наук, професор
Рибак М. І. – доктор історичних наук, професор
Сидоров С. В. – доктор історичних наук, професор
Шевчук В. П. – доктор історичних наук, професор
Мосов С. П. – доктор військових наук, професор
Семон Б. Й. – доктор технічних наук, професор
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук, доцент
Мулява В. Д. – кандидат філософських наук, доцент

РЕДАКЦІЯ:

Редактор – **Стасюк В. В.**, доктор психологічних наук, професор
Відповідальний секретар – **Богайчук В. Ж.**, кандидат політичних наук, доцент

Засновник – Національний університету оборони України
Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно постанови президії ВАК України від 01. 07. 2010 р. № 1-05/5 збірник “Вісник Національного університету оборони України” визнано фаховим виданням у галузі психологічних наук, та постанови президії ВАК України від 16. 12. 2009 р. № 1-05/6 у галузі педагогічних наук.

Вид видання – збірник наукових праць

Сфера розповсюдження – загальнодержавна

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 28

Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29

<i>Fruktova Y. S.</i> Production of means theory as a component of content of professional training of specialist in journalism and informational technologies: theoretical and methodological aspects.....	231
<i>Chaika I.</i> The improvement of professional training of a future teacher by means of informational and educational environment of higher educational establishment.....	237
<i>Yakovleva V. A.</i> Some methodological aspects of the production (in combination with specialty) practice.....	244

Issues of psychology

<i>Alekseyeva T.</i> The measure of personal responsibility: theoretical and methodological analysis of the problem.	249
<i>Aleschenko V.</i> Psychological-pedagogical content of the process of formation of the authority of the officers of the armed forces of Ukraine.....	255
<i>Andrusyshyn Y.I.</i> Structural-functional model of the law officers' emotional-volitional stability development....	262
<i>Bilan I.</i> Professional psychological selection in a system of psychophysiological security.....	268
<i>Buzhinskaya S. N.</i> Development of modal and specific memory as a factor in successful cognitive activity of primary school children.....	273
<i>Voitiuk O. A., Vakoliuk T. V., Balendr A. V.</i> Active listening as an effective strategy of the foreign language teaching during the future borderguard-officers training.....	282
<i>Dubyaga A.</i> Use coping-strategy military personnel of national guard of Ukraine.....	289
<i>Ivanova N. H.</i> Formation of the law officers' psychological readiness to the activity in extreme conditions.....	294
<i>Ivanova O. A.</i> Mechanisms of regulation of behavior of female soldiers.....	300
<i>Kotlyar Y.</i> Udoshkonalennya psihodiagnostichnoi methods for FPI vikoristannya in sistemi MVS.....	306
<i>Levitska I. M.</i> Manipulation in interpersonal interaction: concept and content.....	312
<i>Makarova O. P.</i> Development of professional identity of future pravoohorontsiv by the way of the socially psychological training.....	317
<i>Maslyuk A. N.</i> Psychological features of students perception traumatic event in modern Ukraine.....	322
<i>Melnikov A. G., Melnik Y. I.</i> Phenomenology, forms, types and features of deviant behavior servicemen.....	328
<i>Miloradova N., Popova G.</i> The features of the psychological debriefing with the appliance of the metaphoric associative cards.....	334
<i>Mostova T. D.</i> Phenomenology of «exclusion illness syndrome» in alcoholism and drug abuse: psychological aspects.....	341
<i>Prikhodko I. I.</i> Features of motivational and volitional component of person psychological safety of military personnel with different social and professional status.....	345
<i>Sakhnik O.V.</i> Psychological aspects of investigation of young penal officers' readiness for successful professional self-realization.....	351
<i>Smirnova O.</i> Current status and problems of gender equality in the activities of the Ukraine police.....	356
<i>Stasyk V. V., Oleinik L. V.</i> The activating of educational-cognitive activity of military and social management masters on special military subjects lessons.....	361
<i>Chekulaev M. A., Barko V. I.</i> Psychological basics of managerial' capabilities development training for leaders of organs of internal affairs.....	367
<i>Sharipova D. S.</i> Problem of mental rigidity in scientific researches.....	374
<i>Shcherbakova O. O.</i> Gender peculiarities of psychological readiness for school of academically capable and gifted children.....	379
<i>Yurieva N. V.</i> Stress resistant features of servicemen of the national guard units of escorting, extradition and protection of people under the jurisdiction.....	385

Social and legal issues

<i>Dazenko O. P., Kosmenko Yu. I., Stolbov V. V.</i> Key aspects of manning the armed forces of Ukraine qualitative personnel during the optimization actions and reforming in modern conditions.....	393
<i>Zhakhovsky V., Livinsky V.</i> Military-medical doctrine of Ukraine: her place among the normatively-legal acts of the state and role in forming of the system of the medical providing of servicemen and citizenry in a war-time.....	397
INFORMATION FOR AUTHORS	404

<i>Тогочинський О. М.</i> Технологія формування соціальної компетентності у слухачів вищих навчальних закладів МВС України.....	208
<i>Федоренко О. І.</i> Використання мультимедійних засобів навчання у процесі підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ до професійної діяльності.....	214
<i>Федорук О. М.</i> Здоров'язбереження як об'єкт наукового дослідження.....	219
<i>Франко Ю. П.</i> Викладання інформатики в умовах організації багаторівневої освіти та підготовки висококваліфікованого фахівця.....	224
<i>Фруктова Я. С.</i> Теорії смислопродукування як компонент змісту професійної підготовки фахівців з журналістики та інформації: теоретико-методологічний аспект.....	231
<i>Чайка І. А.</i> Удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу.....	237
<i>Яковлева В. А.</i> Деякі методичні аспекти виробничої (комплексної з фаху) практики.....	244

Питання психології

<i>Алексєєва Т. В.</i> Міра відповідальності особистості: теоретико-методологічний аналіз проблеми.....	249
<i>Алещенко В. І.</i> Психолого-педагогічний зміст процесу формування авторитету офіцерів Збройних Сил України.....	255
<i>Андрушишин Ю. І.</i> Структурно-функціональна модель розвитку емоційно-вольової стійкості правоохоронців.....	262
<i>Білан І. П.</i> Професійний психологічний відбір в системі психофізіологічного забезпечення льотчиків.....	268
<i>Бужинська С. М.</i> Розвиток модально-специфічної пам'яті як чинник успішної пізнавальної активності молодшого школяра.....	273
<i>Войтюк О. А., Ваколюк Т. В., Балебір А. В.</i> Активне слухання як ефективна стратегія навчання іноземної мови під час підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.....	282
<i>Дубяга А. А.</i> Використання копінг-стратегій військовослужбовцями Національної гвардії України.....	289
<i>Іванова Н. Г.</i> Формування психологічної готовності правоохоронців до діяльності в екстремальних умовах.....	294
<i>Іванова О. А.</i> Механізми регуляції поведінки жінок-військовослужбовців.....	300
<i>Котляр Ю. В.</i> Удосконалення психодіагностичної методики FPI для використання в системі МВС.....	306
<i>Левицька І. М.</i> Маніпуляція у міжособистісній взаємодії: поняття та зміст.....	312
<i>Макарова О. П.</i> Розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців шляхом соціально психологічного тренінгу.....	317
<i>Маслюк А. М.</i> Психологічні особливості сприйняття студентами травмуючих подій в сучасній Україні... ..	322
<i>Мельников О. Г., Мельник Я. І.</i> Феноменологія, форми, види та особливості девіантної поведінки військовослужбовців.....	328
<i>Мілорадова Н. Э., Попова Г. В.</i> Особливості проведення психологічного де брифінгу із застосуванням мак (метафоричних асоціативних карт) з представниками силових структур після кризисної ситуації.....	334
<i>Мостова Т. Д.</i> Феноменологія «синдрому відчуження хвороби» при алкоголізмі та наркоманії: психологічні складові.....	341
<i>Приходько І. І.</i> Особливості мотиваційно-вольового компонента психологічної безпеки особистості у військовослужбовців з різними соціально-професійним статусом.....	345
<i>Сахнік О. В.</i> Психологічні аспекти дослідження готовності молодих пенітенціаристів до успішної професійної самореалізації.....	351
<i>Смірнова О. М.</i> Сучасний стан та проблеми гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України.....	356
<i>Стасюк В. В., Олійник Л. В.</i> Активізація навчально-пізнавальної діяльності магістрів військово-соціального управління на заняттях з військово-спеціальних дисциплін.....	361
<i>Чекуласв М. А., Барко В. І.</i> Психологічні засади тренінгу розвитку управлінських здібностей керівників органів внутрішніх справ.....	367
<i>Шаріпова Д. С.</i> Проблема психічної ригідності у наукових дослідженнях.....	374
<i>Щербакова О. О.</i> Гендерні особливості психологічної готовності до школи академічно здібних та обдарованих дітей.....	379
<i>Юр'єва Н. В.</i> Особливості стресостійкості військовослужбовців підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.....	385

Соціально - правові питання

<i>Даценко О. П., Костенко Ю. І., Столбов В. В.</i> Актуальні питання комплектування збройних сил України якісним персоналом під час проведення заходів їх оптимізації та реформування в сучасних умовах.....	393
<i>Жаховський В. О., Лівінський В. Г.</i> Воєнно-медична доктрина України: її місце серед нормативно-правових актів держави та роль у формуванні системи медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення у воєнний час.....	397
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	404

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИМ СТАТУСОМ

За допомогою психосемантичного методу та методики «Незакінчені речення» розроблено трансформаційну модель психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності. У звичайних умовах життєдіяльності вона складається з чотирьох компонентів: морально-комунікативного, мотиваційно-вольового, ціннісно-смыслового, внутрішнього комфорту. Розкрито зміст мотиваційно-вольового компонента психологічної безпеки особистості у військовослужбовців з різним соціально-професійним статусом.

Ключевые слова: психологическая безопасность, экстремальные виды деятельности, трансформационная модель, мотивационно-волевой компонент.

С помощью психосемантического метода и методики «Незаконченные предложения» разработана трансформационная модель психологической безопасности личности специалиста экстремального вида деятельности. В обычных условиях жизнедеятельности она состоит из четырех компонентов: морально-коммуникативного, мотивационно-волевого, ценностно-смыслового, внутреннего комфорта. Раскрыто содержание мотивационно-волевого компонента психологической безопасности личности у военнослужащих с разным социально-профессиональным статусом.

Ключові слова: психологічна безпека, екстремальні види діяльності, трансформаційна модель, мотиваційно-вольовий компонент.

Постановка проблеми. Військова служба характеризується великою відповідальністю та необхідністю обов'язкового додержання вимог статутів, наказів, розпоряджень та інших нормативно-правових документів, які регламентують виконання поставлених завдань. Вона відрізняється від інших категорій професійної діяльності постійним нервово-психічним та емоційним напруженням, у зв'язку з чим виникає ризик розвитку психологічної небезпеки для особистості. Невідповідність між професійними завданнями та здатністю особистості з ними упоратися призводить до професійного стресу, у цілому – до порушення професійної діяльності військовослужбовців, яке в особливих випадках може призвести до необоротних психічних наслідків для самої людини або навколишніх. Тому розроблення системи психологічної безпеки особистості (ПБО) фахівця екстремального виду діяльності, до структури якої входить мотиваційно-вольовий компонент, є актуальною та своєчасною для вдосконалення заходів морально-психологічного супроводу професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі мотивація розглядається як одне з головних понять, що використовується для пояснення рушійних сил поведінки й діяльності особистості.

Однак її теоретичне осмислення неоднозначне, описи мотиваційної феноменології відрізняються понятійною розмаїтістю, багатоаспектністю, від чого у психології не вдається прийти до несуперечливих і цілісних уявлень про структуру і функції мотивації. Так, на думку Є.П. Льбіна, мотивом є складне інтегральне психологічне утворення, яке спонукає людину до свідомих дій і вчинків, а також слугує для них підґрунтям, що включає в себе і потребу, і ціль, і спонуку, і намір [2]. В.А. Семіченко вважає, що широта і гнучкість характеризують різні сторони мотиваційної сфери: широта – це різноманітність кола предметів, на які «відгукуються» актуальні для певної людини потреби, тоді як гнучкість відображає рухливість зв'язків, що виникають між різними рівнями мотиваційної сфери – мотивами і потребами, мотивами і цілями, потребами і цілями [6].

Також існують і певні проблеми, які постають перед науковцями у процесі розгляду такого явища в психологічній науці, як воля. На думку І.С. Булаха, найскладнішим питанням у сучасній психології є зміст цього феномена [1]. У «Психологічному словнику» визначено, що воля – «це здатність людини діяти в напрямку свідомо поставленої мети, переборюючи при цьому внутрішні перешкоди, тобто власні безпосередні бажання та прагнення» [5, с. 54]. Існуючі розходження в розумінні волі, а головне –

труднощі об'єктивного вивчення цього явища (оскільки поза активністю людини воля не виявляє і її так само неможливо виділити в чистому вигляді з комплексу інших психологічних феноменів, як і увагу) призвели до того, що багато авторів сумніваються в реальному існуванні волі. Деякі дослідники вважають, начебто за цим терміном криються різні, але ніяк не тільки «вольові», психологічні феномени, які в міру вивчення дедалі більше будуть випадати з «вольової обойми» [3]. У багатьох наукових працях автори, в основному, вказують на теоретичні аспекти вивчення цієї проблеми, але сучасних публікацій, пов'язаних з дослідженням мотиваційно-вольових аспектів особистості у фахівців ризиконебезпечних професій, практично немає.

Мета статті – визначити особливості розвитку мотиваційно-вольової складової психологічної безпеки особистості у військовослужбовців з різним соціально-професійним статусом.

Виклад основного матеріалу. У попередніх дослідженнях нами була розроблена трансформаційна модель ПБО фахівця екстремального виду діяльності, яка складається з чотирифакторної структури ПБО у звичайних умовах життєдіяльності, в яку входять наступні компоненти: морально-комунікативний, мотиваційно-вольовий, ціннісно-смысловий і внутрішнього комфорту; та чотирифакторної структури ПБО в екстремальних умовах діяльності, в яку входять такі компоненти: морально-вольова урегульованість, стратегії подолання стресових ситуацій, ціннісно-смысловий, посттравматичне зростання / регрес [4]. Ця модель є похідною від уявлення про ПБО як про систему саморегуляції, що забезпечує особистісний розвиток у наявних умовах життєдіяльності.

Головним завданням мотиваційно-вольового компоненту є забезпечення реалізації обраної стратегії самореалізації особистості в різних за сприятливістю умовах. Для цього передбачається наявність гнучкого й інтенсивного механізму цілепокладання, а також розвинених вольових якостей для досягнення цілей. Гнучкість й інтенсивність цілепокладання дозволяє створювати оперативний план дій для реалізації особистих мотивів з урахуванням зовнішніх (соціальних, фізичних) умов та власних ресурсів (потенціалу здібностей, конституціональних особливостей, особистісних якостей тощо).

Вольові якості, в першу чергу, вольове зусилля сприяють реалізації розробленого плану дій, переводу його з потенційного стану в актуальний. Немаловажним для функціонування цього компоненту є здатність здійснювати корекцію впритул до повної зміни самих цілей відповідно до смислу виконуваної діяльності, якщо їх реалізація є неможливою в умовах, що склалися.

Тобто ефективність функціонування цього блоку системи ПБО забезпечується поєднанням волі, спрямованої на досягнення цілі, та гнучкості, здатності переформулювати ціль – змінити спосіб дій, взагалі відмовитися від наміченого плану дій, при цьому зберегти смисл життєдіяльності. В особливо складних випадках для особистості можлива відмова від частини своєї особистості (окремого «Я»-образу) для реалізації провідних, смислоутворюючих мотивів життєдіяльності, що передбачає використання різноманітних копінгів. Проте схильність до використання непродуктивних копінгів негативно позначається на особистості та не у повній мірі відповідає завданню її збереження.

Сформована у людини структура конкретних мотивів, вольових якостей та копінгів залежить як від наявного досвіду, в тому числі й професійного, взаємодії з зовнішнім світом, так і від ціннісно-смыслового стрижня особистості. При цьому будь-яка зміна способу виконання й усвідомлення новизни отриманого результату представляє джерело розвитку загального смислоутворюючого мотиву. Незадоволеність результатом його реалізації є джерелом вдосконалення набутих знань, вмінь, навичок, спонукає до освоєння нових способів дій тощо. Така структура даного компоненту ПБО потенційно несе здатність трансформувати негативні події життя в нові можливості. Крім того, інтенсивність цілепокладання і вольові якості дозволяють забезпечити активність життєвої позиції особистості, здатність бути провідною у стосунках із оточуючим світом, спрямованим на його зміни відповідно до власних смислоутворюючих мотивів, цінностей.

Для визначення динамічних особливостей мотиваційно-вольової складової трансформаційної моделі ПБО здійснювалось порівняння емпірично визначених особливостей структури ПБО в осіб, які мають різний соціально-професійний статус. Для цього було сформовано такі групи досліджуваних:

1. Офіцери різних військових частин

Національної гвардії України (НГУ): старші офіцери, які мають досвід служби у військах понад 10 років, 24 особи (1 група); молодші офіцери, які мають досвід служби у військах від 3 до 5 років, 36 осіб (2 група).

2. Військовослужбовці за контрактом, які проходять службу у військових частинах НГУ: з досвідом практичної служби понад 5 років, 16 осіб (3 група); з досвідом служби до 1 року, 15 осіб (4 група).

Зазначені групи відрізнялися досвідом служби, рівнем і змістом професійної підготовки, відповідальності тощо. Виділяючи групи з різним соціально-професійним статусом, ми виходили з того, що він відображує рівень соціально-економічного стану військовослужбовців, кваліфікації, майстерності, професійної самосвідомості та самооцінки, а також визнання в суспільній свідомості і професійному середовищі людини.

Дослідження особливостей розвитку мотиваційно-вольового компонента ПБО у військовослужбовців з різним соціально-професійним статусом проводилися за допомогою психодіагностичних методик: «Опитувальник мотивації досягнення» А.О. Реана; «Визначення мотиваційного профілю особистості» Ш. Річі, П. Мартіна (адаптація О.Г. Шмельова); «Діагностика копінг-стратегій» (методика COPE автори – Ч. Карвер, М. Шейер, Д.К. Вентрауб в адаптації Т.О. Гордєєвої, Є.М. Осіна, О.І. Расказової, О.А. Сичева, В.Ю. Шевяхової).

Емпіричні результати, які отримано за допомогою «Опитувальника мотивації досягнення» показали, що у групах офіцерів і досвідчених військовослужбовців за контрактом діагностується загальна спрямованість на досягнення успіху, найбільше ця спрямованість притаманна досвідченим офіцерам ($15,69 \pm 1,99$). У недосвідчених військовослужбовців за контрактом тенденції до досягнення успіху поєднуються з тенденціями до уникнення невдач ($14,00 \pm 2,99$). Між показниками мотивації досягнення старших офіцерів і недосвідчених військовослужбовців за контрактом встановлені значущі розбіжності ($t = 1,99, p \leq 0,05$).

Аналіз отриманих даних свідчить, що військовослужбовці різних груп використовують різну систему оцінювання: досвідчені військовослужбовці за контрактом схильні до крайніх оцінок, саме в їх мотиваційній структурі діагностовано найнижчі і найвищі показники, а молодші

офіцери – до середніх, у яких є найменший розрив між крайніми показниками мотиваційної структури. Такі особливості оцінювання свідчать про те, досвідчені військовослужбовці за контрактом характеризуються визначеністю і категоричністю у судженнях про власну мотиваційну сферу. Молодші офіцери, навпаки, піддаються сумніву у судженнях про власну мотиваційну сферу.

Розглядаючи структуру мотиваційної сфери, зазначимо, що подібними є мотиваційні структури старших офіцерів і досвідчених військовослужбовців за контрактом (ці дані отримано за методикою «Визначення мотиваційного профілю особистості»). Так, в обох досліджуваних групах перші позиції займає «Потреба у високій заробітній платні та матеріальній винагороді», далі йдуть «Потреба в цікавій, суспільно корисній праці», потім «Потреба у чіткому структуруванні роботи, наявність зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє судити про результати своєї роботи».

Такі перші позиції в мотиваційній структурі свідчать про зрілий вік і професійний статус досліджуваних: для досвідчених професіоналів типовим є використання професії для досягнення інших значущих цілей життя – матеріального забезпечення, статусу, осмисленості діяльності. Проте мотиви (потреби), які займають середні позиції у структурі мотивації цих досвідчених військовослужбовців, дозволяють визначити особливості їх мотиваційних сфер. Так, у старших офіцерів до середнього рівня в мотиваційній сфері належать такі мотиви, як «Потреба ставити для себе сміливі, складні цілі і досягати їх», «Потреба бути креативним, думаючим працівником, відкритим для нових ідей» та «Потреба у самовдосконаленні, зростанні та розвитку як особистості». У досвідчених військовослужбовців за контрактом середні позиції займають «Потреба у самовдосконаленні, рості та розвитку як особистості», «Потреба в хороших умовах роботи та комфортному навколишньому оточенні», «Потреба у розмаїтті, перервах і стимуляції, прагнення уникати рутини». Як бачимо, в офіцерів, на відміну від досвідчених військовослужбовців за контрактом, більше виражені мотиваційні тенденції відкритості до нового досвіду, ризику, креативності та саморозвитку. Досвідчені військовослужбовці за

контрактом потребують позитивної оцінки своїх професійних досягнень, визнання, того, що вони заслуговують на більш комфортні умови праці, позбавлення від рутини.

Деяка подібність є у структурах мотивації молодих військовослужбовців. Так, у молодших офіцерів перші позиції в структурі мотиваційної сфери займають «Потреба у чіткому структуруванні роботи, наявність зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє судити про результати своєї роботи» (44,44±21,15) та «Потреба у високій заробітній платні та матеріальній винагороді; бажання мати роботу з гарним набором пільг і надбавок» (44,25±26,42), за якими в них майже однакові показники. Далі йде «Потреба в цікавій, суспільно корисній праці» (39,75±16,85), «Потреба в самовдосконаленні, зростанні і розвитку особистості» (35,13±18,21) та «Потреба в завоюванні визнання з боку інших людей, в тому, щоб оточуючі цінували заслуги, досягнення та успіхи індивідуума» (35,56±12,30), «Потреба ставити для себе сміливі, складні цілі та досягати їх» (31,08±13,79). У недосвідчених військовослужбовців першу позицію займає «Потреба у високій заробітній платні та матеріальній винагороді; бажання мати роботу з гарним набором пільг і надбавок» (52,67±30,05), потім «Потреба у чіткому структуруванні роботи, наявність зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє судити про результати своєї роботи» (47,93±23,39), «Потреба в цікавій, суспільно корисній праці» (38,53±22,97), та «Потреба в завоюванні визнання з боку інших людей, в тому, щоб оточуючі цінували заслуги, досягнення та успіхи індивідуума» (31,07±11,89). Як видно з цих даних, попри виражену мотивацію на освоєння обраної професійної діяльності в обох цих групах, в групі недосвідчених військовослужбовців за контрактом більш виражені матеріальні мотиви освоєння діяльності, в групі молодших офіцерів – мотиви саморозвитку, самовдосконалення.

Про більшу орієнтацію військовослужбовців за контрактом на відміну від офіцерів (незалежно від досвіду) на матеріальну сторону військової служби свідчать і встановлені значущі розбіжності, отримані за показниками методики «Визначення мотиваційного профілю особистості». Так, за шкалою «Потреба у високій заробітній платі та матеріальній винагороді; бажання мати роботу з гарним набором пільг і надбавок» у досвідчених

військовослужбовців за контрактом діагностовано значуще більш високі показники (71,40±25,17), ніж у молодших офіцерів (44,25±26,42), $t = 3,46$, $p \leq 0,05$. За шкалою «Потреба в хороших умовах роботи і комфортному навколишньому оточенні» значуще більш високі показники діагностовано у недосвідчених військовослужбовців за контрактом (34,13±17,38), ніж у старших офіцерів (19,58±11,08), $t = 2,98$, $p \leq 0,05$. Про більшу орієнтацію офіцерів порівняно з військовослужбовцями за контрактом на розвиток особистості і набуття нового досвіду свідчать наступні значущі розбіжності. Так, за шкалою «Потреба ставити для себе сміливі, складні цілі і досягати їх» значуще менші показники діагностовано у досвідчених військовослужбовців за контрактом (19,80±11,52) порівняно зі старшими офіцерами (30,50±10,75) $t = 2,89$, $p \leq 0,05$ та молодшими офіцерами (31,08±13,79), $t = 3,00$, $p \leq 0,05$. За шкалою «Потреба бути креативним, думаючим працівником, відкритим для нових ідей» досвідчені військовослужбовці за контрактом мають значуще менші показники (20,40±9,48), ніж старші (30,08±17,01), $t = 2,27$, $p \leq 0,05$ та молодші офіцери (28,00±14,14), $t = 2,24$, $p \leq 0,05$. За шкалою «Потреба у самовдосконаленні, рості і розвитку як особистості» молодші офіцери мають значуще більш високі показники (35,13±18,21), ніж недосвідчені військовослужбовців за контрактом (25,00±9,74), $t = 2,61$, $p \leq 0,05$.

Зазначимо, що офіцери і військовослужбовці за контрактом відрізняються і за показниками потреби в соціальних стосунках. Так, за шкалою «Потреба в соціальних контрактах: у спілкуванні з широким колом людей, легкому ступені довірливості, зв'язках з колегами, партнерами та клієнтами» значуще більш високі показники діагностовано у молодших офіцерів (25,22±16,21), ніж у досвідчених військовослужбовців за контрактом (14,13±16,65), $t = 2,18$, $p \leq 0,05$. Так само за шкалою «Потреба у впливовості і владі, прагнення керувати іншими» діагностовано значуще більш високі показники у молодших офіцерів (12,89±10,39), ніж у досвідчених військовослужбовців за контрактом (6,13±8,31), $t = 2,44$, $p \leq 0,05$. За шкалою «Потреба формувати і підтримувати довгострокові, стабільні взаємини, що припускають значну ступінь близькості

взаємин довірливості» значущо більш високі показники діагностовано у недосвідчених військовослужбовців за контрактом ($22,87 \pm 12,97$), ніж у старших офіцерів ($13,75 \pm 11,67$), $t = 2,26$, $p \leq 0,05$ та молодших офіцерів ($15,14 \pm 13,89$), $t = 1,94$, $p \leq 0,05$. Із наведених даних видно, що попри незначну вагу соціальних факторів у структурі мотиваційної сфери військовослужбовців ВВ, офіцери характеризуються більшою експансією соціальних стосунків порівняно з військовослужбовцями за контрактом, які вибудовують довірливі стосунки лише з окремими людьми.

Таким чином, проведений аналіз отриманих емпіричних даних показав, що хоча в структурі мотиваційної сфери досліджуваних військовослужбовців достатньо яскраво проступають аспекти, пов'язані з віком і стажем професійної діяльності, офіцери відрізняються від військовослужбовців за контрактом більшою орієнтацією на розвиток в особистому і професійному плані, більшою експансією в соціальній сфері, що, можливо, і є причиною більшої задоволеності (меншої актуальності) матеріальних потреб. Можна передбачити, що рівень ПБО в них буде вище, ніж у військовослужбовців за контрактом.

Про особливості використання стратегій подолання стресових ситуацій свідчать дані, які отримано за допомогою методики «Діагностика копінг-стратегій». Військовослужбовці з досвідом, на відміну від недосвідчених, надають перевагу таким копінкам, як «Планування», «Позитивне переформулювання», «Активне опанування себе», «Придушення конкуруючої діяльності». За шкалами, що визначають ці копінг-стратегії в групах професійних військовослужбовців, встановлені показники вищі за середні. Зазначимо, що використання цих копінгів свідчить про розвинені навички цілепокладання, осмислення діяльності. Причому, такі копінгі, як «Придушення конкуруючої діяльності» є більш вираженими у молодших офіцерів та досвідчених військовослужбовців за контрактом, що характеризує їх як таких, які більше ніж старші офіцери фіксуються на окремих діях, процесуальних складниках діяльності.

Недосвідчені військовослужбовці, на відміну від своїх досвідчених колег, частіше використовують копінгі, які передбачають відмову від осмислення, інтерпретації того, що відбувається, чи брак можливостей для здійснення такого осмислення (нестача

досвіду, освіти, недостатньо високі інтелектуальні здібності): за шкалою «Мисленеве уникнення проблем» досвідчені старші офіцери мають значно менші показники ($7,04 \pm 2,31$), ніж молодші офіцери ($8,22 \pm 2,73$), $t = 1,80$, $p \leq 0,1$ і недосвідчені військовослужбовці за контрактом ($9,13 \pm 2,50$), $t = 2,66$, $p \leq 0,05$. За шкалою «Звернення до релігії» найбільші показники встановлені у молодших офіцерів ($9,55 \pm 3,47$), а найменші – у старших офіцерів ($7,71 \pm 2,68$), за цими показниками встановлено значущі розбіжності ($t = 2,32$, $p \leq 0,05$).

За шкалою «Прийняття» найбільші показники діагностовано у молодших офіцерів ($11,03 \pm 2,99$), найменші – у досвідчених військовослужбовців за контрактом ($8,73 \pm 3,71$), $t = 2,12$, $p \leq 0,05$. За шкалами «Заперечення», «Використання заспокійливих засобів» найменші показники діагностовано у старших офіцерів, а найбільші – у недосвідчених військовослужбовців за контрактом, проте розбіжності за цими шкалами між цими групами не сягають рівня статистичної значущості.

Недосвідчені військовослужбовці досить часто використовують емоції для отримання допомоги. Проте якщо військовослужбовці за контрактом для привертання уваги активно використовують свої негативні емоції, то офіцери вибирають більш конструктивні способи привертання уваги (наприклад, гумор) чи потребують лише схвалення для вибору необхідного варіанту дій, або співчуття для опанування себе у випадку невдачі. Про це свідчать значущі більш високі показники за шкалою «Концентрація на емоціях» у недосвідчених військовослужбовців за контрактом ($8,94 \pm 1,94$), ніж у молодших офіцерів ($7,44 \pm 2,32$), $t = 2,39$, $p \leq 0,05$. У молодших офіцерів діагностовано дещо більші, порівняно з іншими групами, показники за шкалою «Гумор» ($11,55 \pm 2,94$), проте ці розбіжності не сягають рівня статистичної значущості. Крім того, у молодших офіцерів діагностовано значущі більш високі показники за шкалою «Використання емоційної соціальної підтримки» ($10,28 \pm 2,69$), ніж у досвідчених військовослужбовців за контрактом ($8,80 \pm 2,18$), $t = 2,05$, $p \leq 0,05$. Зазначимо, що останні, навпаки, не схильні стримувати свої негативні прояви: у них діагностовано тенденцію до значущі менших показників за шкалою «Стримання» ($9,20 \pm 2,18$), ніж у старших ($10,54 \pm 1,93$), $t = 1,95$, $p \leq 0,1$ і молодших офіцерів ($10,53 \pm 2,52$), $t = 1,89$, $p \leq 0,1$.

Висновки

1. Дослідження мотиваційно-вольового компонента ПБО у військовослужбовців з різним соціально-професійним статусом показало, що молодші офіцери припускають різні способи реалізації обраного ними життєвого шляху, в них спостерігається різноманітність мотивів, які відповідають обраним цілям розвитку. Проте відсутність певних знань, навичок змушує їх зосереджуватися на конкретних деталях, подоланні конкретних труднощів, боротьбі з окремими проблемами, в результаті чого може втрачатися контроль над реалізацією цілі взагалі, втрачатися смисл виконуваних дій. З набуттям життєвого і професійного досвіду в офіцерів підвищується орієнтація на цілі професійної діяльності, їх місце у суспільстві, світі, зменшується орієнтація на конкретні способи її виконання. Така смислова регуляція дозволяє не лише знаходити ефективні шляхи реалізації поставлених цілей, але й бачити місце оточуючих людей в їх досягненні, ефективно виконувати керуючу функцію та свідомо відповідати за дії підлеглих.

2. Недосвідчені військовослужбовці за контрактом прагнуть уникати невдач,

відповідальності і проблем, проявляють невпевненість у процесі вибору способу досягнення цілі. Звужене коло соціальних стосунків не дозволяє їм засвоювати весь можливий репертуар професійних дій та іншого соціального досвіду. Їх цілі знаходять свою реалізацію через дефіцитарний тип мотивації та відповідні їй дії. З набуттям професійного досвіду в них формується певний алгоритм сприйняття професійних ситуацій і реагування на них, що дозволяє не втрачати впевненості в собі, хоча така алгоритмізація може бути причиною певного спрощення сприйняття професійних ситуацій, автоматизації деяких складових професійної діяльності та згорання контролю над ними, що потенційно здатне знизити адекватність (диференційованість) їх реагування. Особливості розвитку цього компоненту ПБО у військовослужбовців за контрактом призводять до відтворення набутих форм життєдіяльності, проте не сприяє їх розвитку – відтворення не дозволяє перейти від дефіцитарного до життійного типу мотивування, самореалізації, закріплюються фаталістичні погляди на життя.

Література

1. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.
2. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 508 с.
3. Ильин, Е. П. Психология воли : 2-е изд. / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.
4. Приходько, І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності : монографія / І. І. Приходько. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. – 745 с.
5. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1997. – 440 с.
6. Семиченко, В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль “Направленность” / В. А. Семиченко. – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.

Prikhodko I. I., doctor of psychological sciences, senior researcher

FEATURES OF MOTIVATIONAL AND VOLITIONAL COMPONENT OF PERSON PSYCHOLOGICAL SAFETY OF MILITARY PERSONNEL WITH DIFFERENT SOCIAL AND PROFESSIONAL STATUS

Results of empirical researches of motivational and volitional component of person psychological safety of military personnel with different professional and social status are given. It has been proved that at junior officers the general idea about ways of achievement of goals have been created. However an absence of a certain knowledge, skills forces them to concentrate on concrete details, to overcome difficulties, to deal with the separate problems, therefore it can be lost the meaning of the carried-out actions and control over realization of the goals. When officers gain life and professional experience the semantic regulation of the purpose of professional activity is increased and orientation to concrete ways of its achievement is decreased. For inexperienced contractors of the purpose of professional activity are realized through deficiant type of motivation, they seek to avoid failures, responsibility and problems, show indecision in the process of a choice of a way of achievement of the goals. Detected features of development of motivational and volitional component of person psychological safety of military personnel with different social and professional status will be transformed in different types of functional organization of person psychological safety.

Keywords: psychological safety, extreme kinds of activities, transformational model, the motivational-and-volitional component.